

Gaetano Dammacco, Bronisław Sitek

Munus i status prawny nauczyciela religii

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 36/1-2, 233-243

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

GAETANO DAMMACCO

MUNUS I STATUS PRAWNY NAUCZYCIELA RELIGII¹

Treść: 1. Słowo wstępne. 2. Osoba w systemie prawa. 3. *Christifidelium status*. 4. Posługa w Kościele. 5. Charakterystyka w posługiwaniu w Kościele. 6. Status specjalny nauczyciela religii. 7. Regulacje prawne posługiwania w Kościele. 8. Prawa i obowiązki nauczyciela religii. 9. Włoskie rozwiązania.

1. Słowo wstępne

Jestem szczególnie zaszczycony gościnnością (przerastającą moje zasługi), okazaną mi przez Wydział Prawa Kanonicznego Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Jest to znane i ważne centrum studiów i badań w dziedzinie prawa kanonicznego, które zgodnie ze swoją silną tradycją naukową, odegrało w najnowszych czasach szczególną rolę, zarówno w badaniach nad posoborowym prawem kanonicznym, jak i w szerzeniu kultury.

Poruszany przeze mnie temat zawiera wiele nowych elementów w ramach przekształceń prawnych wspólnoty kościelnej. Pozwala on dostrzec centralne miejsce osoby ludzkiej w prawie kanonicznym, tak z punktu widzenia tematycznych kompleksów praw (obowiązków, praw i *munera* wiernych), jak i ze względu na pozycję osoby we wspólnocie kościelnej (M. Żurowski).

Podstawowe pytanie, jakie musimy postawić, jest następujące, czy można myśleć o nauczycielu religii jako o osobie wyposażonej w pełen specjalny *status* i specjalny *munus* w ramach kościelnej wspólnoty, w sposób, który nawet poza systemem kanonicznym, w innych środowiskach społecznych i w innych systemach prawnych tę jego szczególną pozycję prawnie uznaną pozostawia znaczącą.

Oczywiście należy jeszcze raz omówić, choćby w sposób ogólny, linię rozwojową specjalnego statusu i urzędu kościelnego w ramach prawa kanonicznego. Pozwoli to pełniej zrozumieć cechy tego co zostało wyodrębnione z przepisów, np. przestrzeń możliwej aktywności, teren uczestnictwa i godność jaką prawo przyznaje nauczycielowi religii.

---

¹ Referat ten został wygłoszony 8 kwietnia 1992 r. na Wydziale Prawa Kanonicznego w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie.

2. Osoba w systemie prawa

Status prawny to umiejscowienie, jakie w każdym systemie społecznym przyznaje osobie porządek prawny odnosząc je do pozycji innych podmiotów, czy to fizycznych, czy moralnych, w pewnym homogenicznym układzie normatywnym. Porządek prawny uznaje istnienie w każdej osobie fizycznej całej serii związków prawnych (zwanych statusem), ściśle korespondujących z pozycją zajmowaną przez jednostkę w społeczeństwie i w systemie, w którym żyje. Wewnątrz tych podmiotowych stosunków prawnych porządek prawny wyodrębnia wielość sytuacji prawnopodmiotowych z własnymi powinnościami, prawami, sferami zdolności, oczekiwaniami i obowiązkami mającymi znaczenie zarówno w odniesieniu do pojedynczej osoby, jak i w związku z relacjami międzyosobowymi akceptowanymi przez system. Oczywiście mowa tu o prawnej identyfikacji uwzględniającej różne konotacje (kulturalne, historyczne i społeczne) typowe dla każdego porządku, które rodzą różnice także w układzie wspólnych wartości i kategorii prawnych. Z tego powodu status prawny zawiera wewnętrzny ładunek relatywności, czy to ze względu na porządek prawnej przynależności, czy to z uwagi na dominujące sytuacje prawne. Oznacza to, że nie można mówić w sposób abstrakcyjny i absolutny o statusie prawnym nauczyciela religii, ponieważ jest on definiowany ze względu na porządek do którego przynależy (albo ze względu na porządek, który usprawiedliwia jego istnienie) oraz w relacji z innymi pozycjami podmiotowymi.

Ponadto należy wziąć pod uwagę, że postać nauczyciela religii przyjmuje znaczenie prawne poza porządkiem kanonicznym. Ma to miejsce w niektórych porządkach cywilnych, w ten sposób, że raz wyodrębnione właściwości prawne w ramach systemu z którego pochodzą, czynią koniecznym wyodrębnienie odpowiednich i stosownych narzędzi łączności między porządkami.

3. *Christifidelium status*

Wewnątrz porządku kanonicznego każdy status prawny ma swój fundament w *christifidelium status*. Określa on wszystkich ochrzczonych w ramach jednolitej koncepcji Kościoła, który w *Codex iuris canonici* jest rozumiany jako Lud Boży. Ta kategoria w kodeksie stanowi element formalnie jednolity, chociaż nie jedyny, lecz z pewnością dominujący. Lud w tradycji historycznoprawnej systemów o pochodzeniu łacińskim nie reprezentuje umasowionej i jednomyślnej jedności. Przedstawia natomiast jedność zróżnicowanych podmiotów (z różnicą funkcji, urzędów, powołań i charyzmatów), dla których system rezerwuje różnorodność prawnych statusów i różne dziedziny osobistych uwarunkowań odpowiadających związkom interakcji, odpowiedzialności, komplementarności i świadectwa.

Ta jedność substancjalna, zbudowana wokół wspólnego statusu człowieka ochrzczonego dowartościowuje element osobisty, także w odniesieniu do badań nad statusami prawnymi i nadaje treść związkom międzyosobowym, które zostają sfinalizowane we wspólnym dobru całej wspólnoty kościelnej. A więc, jak zostało w porę zauważone (przez Berlingo), wytworzona w Kościele antynomia między kapłaństwem powszechnym a kapłaństwem urzędowym okazuje się niewystarczająca, ze względu na bogactwo życia kościelnego (wyrażone trójbiegunowo: laik, kapłan, osoba zakonna), które tradycyjnie obejmuje różnorodność osobistych powołań.

Związki międzyosobowe, świadectwo życia i kondycja osobista w Kościele — Ludzie Bożym są charakteryzowane przez przynależność do wspólnego rodu i przez więzy ontologiczne regulowane w odniesieniu do potrzeb wspólnego interesu i skierowane na ostateczny cel — *salus animarum* — który wyraża konstytucjonalny charakter wspólnoty kościelnej. W niej najważniejsze miejsce zajmuje solidarność, pochodząca z tych samych więzów o charakterze nadprzyrodzonym (Lombardia), która ustanawia konkretne przeniesienie godności dzieci Bożych w zorganizowane normy życia społecznego. W ten sposób tajemnica założenia Kościoła tłumaczy naturę prawa (R. Sobański).

Kościół-Lud (w wymiarze wspólnotowym i społecznym) oraz element osobisty (od którego nie może być oddzielony wymiar urzędowy), są dwoma pierwiastkami rządzącymi, które określają *status communis christifidelis*. Te same pierwiastki konstytuujące stanowią podstawę dyscypliny dyktowanej przez *Codex iuris canonici* i stanowią źródło jej interpretacji.

Normy kanoniczne są skierowane na konieczność wyrażenia ścisłego związku istniejącego między zdolnością osobistą (od wejścia przez chrzest w prawa i obowiązki Kościoła, kan. 96) a prawem wejścia do wspólnoty kościelnej, aby spełnić misję zleconą przez Boga swojemu ludowi. Ta pozycja, która wyraża się w statusie prawnym wiernego, nie jest normą prawa ludzkiego, ale ma niedający się pominąć charakter ontologiczny, który jest ustalony i charakteryzowany przez rzeczywistość równorzędność godności i działania (kan. 204) oraz przez ładunek historycznej relatywności, która wyraża się poprzez pozycję i zadania każdego wiernego (kan. 208).

Zgodnie więc z naturą pozycji wiernego należy uznać, że we wspólnocie kościelnej, wewnątrz ogólnego i wspólnego stanu ludzi ochrzczo-nych istnieją pozycje i właściwe obowiązki. Uznanie to nie przyjmuje tylko rangi zwykłego pryncypium, ale w prawie przyjmuje wartość źródła normatywnego, podstawowego dla organizacji społeczności kościelnej. W kanonie 204 istnienie własnej pozycji zostaje usprawiedliwione w odniesieniu do konstytucji Ludu Bożego, charakteryzującej się różnorodnością uczestnictwa (i modalnością funkcji) w urzędzie kapłańskim, prorockim i królewskim samego Chrystusa. W wymienionym kanonie, wierny jest wzywany do spełnienia misji na mocy praw-

nego zobowiązania, które wynika ze wspólnego statusu *christifidelis: według pozycji prawnej właściwej każdemu*. Wynika to z docenienia elementu osobistego powołania. Jednakże, tak jak zostało wyszczególnione w kan. 208, różnorodność pozycji i zadań rodzi zobowiązania do solidarności i zgodnej współpracy w budowaniu Ciała Chrystusa.

Jednak *status communis* ustanawia tylko jeden wymiar z tych, które nakreślają cechy złożoności właściwe ochrzczoneму, i w samej rzeczy reprezentuje jednolity i ogólny sposób, przez który wierny zostaje wcielony do kościelnej wspólnoty.

To wcielenie ze względu na swoją naturę musi być dokonane poprzez misję, czyli przez urząd ministerialny, w specyficznym kontekście historycznym i kulturalnym.

W dyscyplinie kodeksowej dwa momenty: włączenia (*communis status*) i misji (*specialis status*) są przedstawione jednocześnie (kan. 204) i osobno regulowane (kan. 208), w sposób który z jednego wspólnego statusu wywodzi specyficzną kondycję prawną, z którą wiąże się specjalny *munus*.

Teraz można rozumieć jak w prawie kanonicznym *status communis* staje się materialnym wymogiem istnienia i indywidualizacji *status specialis*. Status wspólny odnosi się do istnienia i indywidualizacji pewnego mandatu i specyficznego urzędu, ponieważ przez samą naturę Kościoła osobiste i bezpośrednie uczestnictwo w misji Chrystusa nie może być zaspokojone tylko przez status wspólny. Dlatego można stwierdzić, że status wspólny dla wszystkich wiernych regulowany kanonami 208—223 zgodnie z nową tendencją do formułowania praw i obowiązków wszystkich wiernych charakteryzuje się koniecznością ukonkretniania w *specialis christifidelium status* (patrz kan. 208, 210, 212 § 2, 216, 223 §1).

4. Posługa w Kościele

Communis christifidelium status ustanawia konieczne założenia dotyczące każdej specyficznej pozycji w Kościele związanej ze sprawowaniem określonej funkcji, albo z praktyką danego stanu życia, które w perspektywie soborowej i kodeksowej nie ogranicza się tylko do rozpoznawania wielości pozycji i warunków życia (*clericale, laicale, religiosa*), ale rozciąga się na różnorodność funkcjonalną i ministerialną wiernych.

W rzeczywistości wyszczególnienie zawarte w kan. 208, które przyznaje specyficzne znaczenie *munus* właściwie każdemu wiernemu ze względu na wymogi kanonów 96 i 204 (z którymi powinien być razem interpretowany), włączone do tyt. I księgi II, nie tylko odzwierciedla postęp myśli kanonistycznej w odniesieniu do podstawowych praw i obowiązków (Dalla Torre), ale przedstawia także prawne przyzwolenie na istnienie *speciale munus*, w którym wyrażają się obowiązki i prawa wiernych. Istnienie specyficznych urzędów czy to instytucjo-

nalnych czy nieinstytucjonalnych, jest jednocześnie pogłębieniem wymiaru posłannictwa w teologii i duszpasterstwie posoborowym, koniecznego dla realizacji misji.

Pojęcie posługiwania, które przyjmuje się powszechnie w przepisach prawa kanonicznego i w strukturze organizacji kościelnej, musi być rozumiane nie tylko w sposób równoległy (w sensie przypisywania pozycji prawnej właściwego *munus*, odrębnego do statusu kleroika, laika i wyświęconego), ale także w sposób poprzeczny, ponieważ zróżnicowanie powołań (zob. nn. 66 i 73 Konstytucji Apostolskiej *Evangelii Nuntiandi* papieża Pawła VI) skłania do podkreślenia istnienia różnorodności sposobów wypełniania posługi.

A zatem naturalnej wielości posługiwania (wyraz jedności misji) towarzyszy naturalna różnorodność ich wypełniania (w jedności misji) i usprawiedliwia ona istnienie wielości i różnorodności statusów specjalnych. Różny stopień stabilności posługi opiera się na nakazie Chrystusa i na potrzebie Kościoła zgodnie z przepisem kan. 204. Jednocześnie pociąga za sobą wymóg zharmonizowania czy to z powodu prawdziwej równości i godności, czy też z powodu konieczności skierowania wszystkich powołań na budowanie Kościoła.

5. Charakterystyka w posługiwaniu w Kościele

Specyficzna doniosłość posługiwania widzianego w perspektywie statusu specjalnego pozwala lepiej zobaczyć nowości wprowadzone do *Corpus iuris canonici* w dziedzinie urzędów kościelnych oraz lepiej zrozumieć związek pomiędzy posługą, urzędem a statusem specjalnym. Te obserwacje muszą stanowić wstęp do zbadania specjalnego statusu prawnego nauczyciela religii w prawie kanonicznym, które stanowi typowe i szczególne posługiwanie w ogólnym układzie odniesień. Przepis kan. 145 stosujący się do kierunku poprzednich badań pozwala uwydatnić ścisłą relację istniejącą pomiędzy *officium ecclesiasticum* a *munus*, którą legislator wskazuje jako element konstytutywny urzędu, tak że jeżeli brakuje *munus* nie może istnieć *officium*.

Jednakże na podstawie tego samego kanonu można wnioskować, że nie każde powołanie jest konstytutywne dla urzędu kościelnego, lecz tylko to, które spełnia dwa wymogi: stabilności i aktu nakazującego (boskiego lub kościelnego) oraz pozwala osiągnąć cele duchowe.

Autonomiczne znaczenie posługiwania zostaje także potwierdzone przez przepis kanonu 145 paragraf 2, który rozpoznając wyliczenie istniejących *obowiązków i praw właściwych poszczególnym urządóm kościelnym* określa pewną *stabilitas obiectiva* która może być przypisana abstrakcyjnemu kompleksowi zdolności różnych od podmiotowych. W ten sposób urząd charakteryzuje się trwałością, która konstytuuje warunek istnienia niezależnie od osoby piastującej urząd. Dlatego urząd kościelny jest niezależnym centrum ustanowionym prawnie z własnymi obowiązkami i prawami, odrębnymi dla osoby sprawującej

urząd, której prawo przyznaje specjalny status. To rozróżnienie wzmacnia znaczenie *munus*, który staje się elementem jednoczącym i czyniącym konkretną zgodność urzędów kościelnych i statusów specjalnych dla zachowania skuteczności i operatywności właściwej osobie sprawującej urząd.

6. Status specjalny nauczyciela religii

Czy dotychczasowe rozważania dotyczące istnienia specjalnych *munera*, którym odpowiadają urzędy kościelne oraz istnienia specjalnego statusu prawnego mogą stosować się do nauczania religii i do nauczycieli religii? Kanon 804 reguluje sprawy nauczania religii i wychowania religijnego w szkole i przez *mass media*, uznając istnienie odpowiedniego urzędu kościelnego. W rzeczywistości są wyszczególnione wymogi stabilności, gdy mówi się o uaktywnieniu wychowania, szczegółowo regulowanego kanonami 793—795 i to konstytutywności. Legislator przyznaje tę aktywność autorytetowi Kościoła, któremu przyznaje specyficzną władzę normatywną (szczególnie Konferencjom Episkopatów) i władzę regulującą, która wyraża się w regulowaniu i czuwaniu (zarezerwowana jest ona dla biskupa diecezjalnego).

Duchowy cel nauczania religii w szkołach jest zabezpieczony przez szczególną pozycję badanego kanonu w księdze III *De Ecclesiae Munere Docendi*, który stanowi niewątpliwie pewną nowość w kodeksie. Ponadto kanon 794 precyzuje, że *officium et ius educandi* realizuje się po to, aby ludzie mogli *ad christianae vitae plenitudinem pervenire*. Nauczanie religii katolickiej w szkole jest odmianą *munus docendi*, która z prawa naturalnego należy do Kościoła i zmierza do całkowitego formowania osoby ludzkiej z uwagi na jej ostateczny cel i jednocześnie ze względu na wspólne dobro społeczności (kan. 795). Ponadto Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego w dokumencie *Wymiar religijny wychowania w szkole katolickiej* sprecyzowała linie określające specyficzną tożsamość nauczania religii w szkole (nn. 66—70), określając także różnicę między nauczaniem religii a katechezą, dwoma odrębnymi działami wychowania (nn. 68 i 69) zorientowanymi na różne cele i adresowanymi do podmiotów w różnych środowiskach społecznych.

Zatem kościelny urząd nauczania religii opiera się na *munus docendi*, elemencie jednoczącym, który reguluje stosunki prawne, w sektorze cechującym się szczególnym splotem prawa, teologii i duszpasterstwa. Jednakże *munus docendi* nie tylko ustanawia podstawy konstytuujące urząd nauczania, ale jednocześnie jest fundamentem specjalnego statusu, który przyznaje się nauczycielowi religii.

W samej rzeczy, specjalna regulacja kodeksowa została poświęcona sprawującemu kościelny urząd nauczania religii, na mocy której jest możliwe określenie wymogów istnienia specjalnego statusu nauczy-

ciela, jego obowiązków i praw, podporządkowania autorytetowi Kościoła i jego władzy kontroli i czuwania.

Kanon 604 § 2 wylicza wymogi podmiotowe, które winny cechować nauczyciela religii w szkole: właściwa doktryna, świadectwo życia i zdolności pedagogiczne. Kanon 805 ustala szczególne rygory dotyczące nominacji i usunięcia od zadań nauczycielskich, ustalając w tym zakresie szeroki wachlarz uprawnień ordynariusza diecezji, z których może korzystać w sposób bezpośredni (ponieważ może on bezpośrednio mianować i odwoływać) lub pośredni (ponieważ może zaprobować lub prosić o usunięcie, kiedy w sposób wyraźny inny autorytet posiada władzę decyzyjną).

Szczególna dyscyplina jest przeznaczona dla laików i dotyczy: istnienia wymogu odpowiednich kwalifikacji (kan. 228) nieprzewidzianego w kan. 805; specyficznego mandatu pozwalającego nauczać religii (kan. 229 § 3); uformowania odpowiedniego kształtu osobowości przez chętnie, świadome i pilne wypełnianie obowiązków urzędu kościelnego (kan. 231 § 1); prawa do uczciwej i stosownej zapłaty wraz z gwarancją dotyczącą opieki społecznej i pomocy (kan. 231 § 2).

Te dodatkowe wymogi wskazane dla laików potwierdzają podmiotową względność urzędu kościelnego, który realizuje się w różny sposób, zależnie od różnorodności podmiotów i ich statusów prawnych.

Zgodnie z postanowieniami zawartymi w tyt. IX, ks. I, kanony 804 i 805 zawierają wykaz wymogów odnoszących się do powstania i formalnego wygaśnięcia specjalnego statusu nauczyciela religii. Znaczący jest zapis, który przyznaje ordynariuszowi diecezji prawo aprobowania, z którego wynika istnienie statusu specjalnego. Ten szczególny status określa się w prawie kanonicznym przez znaczenie przedmiotowe *speciale munus*, potwierdzane konkretnie przez ordynariusza diecezji na mocy *ius approbandi*.

Ponadto *speciale munus* posiada doniosłość prawną także ze względu na aspekt przedmiotowy; w rzeczywistości kan. 805 przyznaje ordynariuszowi *ius nominandi*, to znaczy prawo czy powinność stworzenia urzędu w sensie kan. 147 (który ustala sposób przygotowania) i przygotowania warunków podmiotowych przewidzianych w kan. 149.

Zatem *munus* w przypadku nauczyciela religii spełnia podwójną funkcję: z jednej strony jest elementem jednoczącym pomiędzy przedmiotowym wymiarem powołania (tj. kościelnym urzędem nauczyciela religii); z drugiej zaś ustanawia element konstytutywny czy to urzędu, czy też statusu prawnego, podkreślając znaczenie nie tylko powołania w Kościele, lecz także ścisły związek jaki zachodzi między *missio canonica*, potrzebami Kościoła i zinstytucjonalizowaniem funkcji Kościoła.

W ten sposób prawodawstwo kościelne odpowiada na wymóg skutecznego posługiwania poprzez wyodrębnienie pewnego specjalnego statusu wiernych (ze względu na szczególne obowiązki nałożone na

nich przez wspólnotę) uprawnionych do spełniania zadań w sposób stabilny i uznany przez prawo.

7. Regulacje prawne posługiwania w Kościele

Należy podkreślić, że ministerialna natura wspólnoty kościelnej (odnosząca się do nauczania religii i do wychowania) pociąga za sobą działalność ustawodawczą kompleksową i skoordynowaną zgodnie z zasadami decentralizacji i komplementarności oraz według dyspozycji kanonów 804 § 1 i 2, 805, 806 § 2. Działalność ustawodawcza dotyczy różnych podmiotów (o różnej odpowiedzialności), takich jak Konferencji Episkopatu, czy biskupów diecezjalnych, i pociąga za sobą wykonywanie rozmaitych władz, jak władzy ustawodawczej, wykonawczej i administracyjnej. Władza ustawodawcza (pomocnicza i z natury swej kolegialna) jak i władza administracyjna (która mogłaby przewidywać specjalne formy kontroli) muszą odnosić się do dwóch aspektów specjalnego *munus*, tj. obiektywnego i subiektywnego. Oznacza to, że władze te odnoszą się bądź do statusu prawnego nauczyciela religii, bądź do kościelnego urzędu nauczania i wychowania religijnego.

Jednakże należy zwrócić uwagę na to, że regulacje kodeksowe kreślą obraz dyscypliny substancjalnie odnoszącej się do zasad dyrektywnych, które ze swej natury mają potrzebę aktualizacji poprzez normę ogólną lub poprzez normę o charakterze administracyjnym. Zasady reprezentowane przez kodeks odnoszą się tak do sytuacji istnienia urzędu jak i do specjalnego statusu prawnego. Szczególne znaczenie i szczególna odpowiedzialność nauczycieli wewnątrz wspólnoty szkolnej tłumaczy palącą potrzebę istnienia ogólnej normy odpowiadającej potrzebom Kościoła w czasie i historii (ze szczególnym uwzględnieniem relacji między społecznością kościelną a cywilną) i bardziej zwracającą uwagę na dynamikę praw podmiotowych czy to w ramach wspólnoty kościelnej, czy też wspólnoty cywilnej. Stąd wydaje się konieczne uporządkowanie uprawnień Władzy Kościelnej tak w zakresie określania wymaganych przymiotów jak i odnośnie kontrolowania rozwoju samego nauczania.

Ustalanie kwalifikacji i charakteru aktywności, które jest właściwe prawu kanonicznemu, wchodzi również w zakres odpowiedzialności biskupa. Wynika to z kan. 375 nn. Rozwój funkcji określania kwalifikacji i charakteru aktywności, odpowiada fundamentalnej potrzebie zagwarantowania wspólnocie kościelnej zgodności nauczania religii z doktryną Kościoła (kan. 803 i 804). Ponadto wymaga on ciągłego weryfikowania raz określonych kwalifikacji.

8. Prawa i obowiązki nauczyciela religii

Jedna z ostatnich kwestii tego referatu zmierza do uporządkowania praw i obowiązków nauczycieli religii. Skoro istnieje związek po-

między statusem wspólnym a statusem specjalnym, to z zasad ogólnych zawartych w tyt. I księgi II wypływają specyficzne dyspozycje odnoszące się do wiernych (świeckich, duchownych i zakonników), którym prawo przyznaje status specjalny nauczyciela religii. Prawdopodobnie będzie konieczne uregulowanie poszczególnych spraw (urzędu kościelnego, stabilności urzędu, sprawiedliwej zapłaty, określenia kwalifikacji i zdolności...), oraz specyficznych obowiązków (uzyskania koniecznych kompetencji odnośnie do sposobu weryfikowania moralności życia, w odniesieniu do zdolności pedagogicznych i w odniesieniu do stopnia podporządkowania się autorytetowi kościelnemu...), które pozwalają przyznać odpowiednie miejsce i godność tej szczególnej aktywności.

Nie mówi się tutaj wyłącznie o przepisach, które służą jako czysta i abstrakcyjna realizacja zasad ogólnych, albo jako teoretyzacja modeli organizacyjnych. Trzeba mówić o osobie, jej sytuacji oraz jej uczestnictwie w Bożym planie Zbawienia.

Istnieje ścisły związek pomiędzy obowiązkami, prawami a sposobem ich realizacji. Istnieje także ścisła relacja między autorytetem i wolnością, także dobrze widoczna w Kodeksie Kanonicznym. W samej rzeczy, czyniony porządek winien uwzględniać fundamentalne prawa wiernych, szczególnie te które wynikają z ludzkiej natury (a nie tylko z prawa łaski), a które mogą być zaniebdywane albo uznane za sprzeczne z potrzebami wspólnoty kościelnej. Może się to zdarzyć w przypadku takich praw jak: prawo do zrzeszania się, prawo do ochrony prawnej i prawo do wolności badań w dziedzinie nauk kościelnych. W przypadku nauczyciela religii, szczególne znaczenie ma prawo stabilności nauczania i zrzeszania się. To tłumaczy prawne dążenie do sporządzenia listy nauczycieli religii. Ma to służyć do zapewnienia stabilności urzędu katechety z racji jego zawodowych kwalifikacji. Równie ważne jest prawo nauczycieli religii do zrzeszania się według norm, które regulują zasady prywatnego zrzeszania się (kan. 215, 298 i 299) w celu rozwijania doskonalszego sposobu życia, albo szczególnego powołania także poprzez rozwiązanie specyficznych problemów, typowych dla nauczyciela (problemy dydaktyczne, problemy kariery, realizowania się czy problemy płacowe...), które mają charakter doczesny i nie są związane z treściami religijnymi.

9. Włoskie rozwiązania

Należy ponadto zauważyć, że te szczególne regulacje prawne odnoszące się do specjalnego statusu nauczyciela religii (i powiązane z treścią prawa kanonicznego) mają także zewnętrzny oddźwięk poza ramami prawa kanonicznego, szczególnie tam, gdzie istnieją lub okazują się konieczne powiązania z innymi systemami prawnymi.

We Włoszech na skutek nowej umowy podpisanej przez Republikę Włoską i Kościół w lutym 1984 roku nauczanie religii w szkołach

publicznych osiągnęło pewien stopień zgodności z pluralistycznym i demokratycznym systemem kraju. Nowa ugoda posługuje się zasadą oddzielenia porządków prawnych i rozróżnienia kompetencji. Z tego powodu w odniesieniu do nauczania religii strony zostały zmuszone do włączenia tego nauczania w system zgodności z celami szkoły włoskiej. Akcentując przy tym kulturalną, a nie zaś doktrynalną treść nauczania (art. 9 nowej ugody). Jedną z norm wykonawczych do ogólnych postanowień umowy (podpisana przez Ministra Edukacji Publicznej i Przewodniczącą Konferencji Episkopatu Włoch 14 grudnia 1985 r. i włączona do prawodawstwa włoskiego w D.P.R. nr 751 z 16 grudnia 1985) określa kwestie dotyczące programów nauczania, odpowiednich sposobów organizacji, kryteriów wyboru lektur i profilu kwalifikacji zawodowych nauczycieli.

Przepisami określającymi szczególne warunki nauczyciela religii kieruje linia polityczno-prawna obrana przez umowę, tzn. dąży się do zagwarantowania oddzielności systemów prawnych, ze względu na autonomię i suwerenność, a jednocześnie dąży się do wzajemnej współpracy w dążeniu do osiągnięcia dobra kraju, promocji człowieka, określając odpowiednie sposoby współpracy.

W ten sposób poprzez umowę strony postanowiły oddzielić kompetencje Kościoła (wśród których zostało podkreślone prawo do stanowienia przymiotów koniecznych do pełnienia funkcji nauczyciela religii) od kompetencji państwa (dla którego zarezerwowano władzę dotyczącą określania kwalifikacji pedagogicznych). System włoski zawiera zatem klauzule gwarancyjne dla władzy państwowej, które dotyczą nie tylko granic zgodności nauczania religii z systemem i celem szkoły włoskiej, ale także daje uprawnienia władzom wykonawczym do kontrolowania i czuwania, co jest charakterystyczne dla systemu szkolnego w odniesieniu do samych nauczycieli.

Ten szczególny system (który otworzył sporny dział społeczno-prawny dotąd nieokreślony) gwarantuje właściwemu organowi kościelnemu, że jego czynności będą uznawane przez państwo, które w ten sposób nad daną czynnością rozciąga swoją władzę. Czynność wpływająca z porządku kanonicznego zostaje użyta dla ochrony interesów ogólnych wspólnoty cywilnej, w której profesjonalność jest wskaźnikiem ogólnej produktywności systemu społecznego, w którym statusy prawne wyjaśniają pewność relacji międzypodmiotowych.

Z tego powodu przez tenże układ z grudnia 1985 państwo zamanifestowało wolę dania nowej regulacji statusu prawnego nauczycieli religii i przygotowało także zarys ustawy. Zatem kwestia, wokół której toczy się dyskusja, często ograniczana do nauczycieli religii i do Episkopatu jest dotąd otwarta i dotyczy różnych problemów i interesów: tych typowych dla porządku państwowego, który dąży do rozwiązania ich w świetle prawodawstwa dotyczącego funkcji nauczającego i szkoły; tych typowych dla Kościoła i Episkopatu, dla

którego najważniejsza jest zgodność nauczania religii z treścią nauki katolickiej (w którym to celu domagają się możliwości kontroli, z którą wiąże się obowiązek podporządkowania nauczyciela religii); tych właściwych nauczycielom, którzy domagają się prawa do stabilnego statusu prawnego w ramach porządku państwowego w taki sposób, aby związek pomiędzy statusem prawnym kanonicznym a państwowym nie wprowadzał niepewności lub niesprawiedliwości (co się wyraża w niepewności miejsca pracy i osłabienia praw-obowiązków typowych dla wszystkich nauczających w szkołach państwowych).

Mówi się tu o kwestiach wciąż otwartych, gdzie dużą rolę odgrywają odpowiedzi, które w swoich ramach potrafi dać prawo kanoniczne oraz sposób w jaki Kościół będzie interpretował współpracę, która została podjęta ze świeckim systemem prawnym. Następstwa dla statusu prawnego nauczyciela religii demonstrują kompleksowość współpracy, na bazie której istnieją wizje życia i historii częstokroć różne i sporne, a jednak skazane na współistnienie. Dotyczy ono życia podmiotów w sposób w jaki rozumieją one wierność wartościom niezmiennym (czy to wewnątrz tego samego systemu społeczno-prawnego, czy też w różnych systemach).

Tłumaczył ks. Bronisław Sitek